

Algunes figures de la nova festa contemporània.
Entre finals dels anys 70 i inici del 80 del segle XX
Heribert Masana i Soler

Han passat més de quaranta anys des de les primeres festes majors democràtiques, arrel dels primers ajuntaments democràtics que sorgiren el 1979. De fet, va ser durant la dècada dels 70 que ja començaren a veure's certs indicis de noves dinàmiques festives. La llarga dictadura franquista havia portat quasi bé a l'anècdota certes festes populars, ja no cal dir el carnaval, però el jovent d'aleshores començà a trobar un filó que unia la festa d'arrel popular, amb el redescobriments del folklore local, els contes, les llegendes i rondalles, les cançons, certes expressions artístiques i tot allò parateatral.

El cert és que el pot era explosiu. Catalunya és un país petit geogràficament, però d'una enorme riquesa i varietat de paisatge, dialectes i festes. És a dir, pel jovent dels anys 70 que s'interessava en descobrir la cultura popular autòctona, també com a reivindicació de la pròpia identitat, tenia com una de les festes de pelegrinatge quasi bé obligat la Patum de Berga. Moltes de les persones amb qui he parlat, ja siguin de Reus, Montblanc, Vilanova, Barcelona..., van anar en algun moment o altre a la Patum, considerada, ja aleshores, una de les poques festes ancestrals que havia perdurat en el temps, per tant relligava amb aquest concepte d'anar a buscar les arrels més pretèrites. La Patum era una de les més conegudes i la que ja durant aquells anys aplegava més gent forastera, però no era la única. La Processó de Verges amb la famosa Dansa de la Mort, la festa del Pi de Centelles, les Falles d'Isil, la festa dels Traginers de Balsareny, el Correbou de Cardona, els carnivals de Vilanova i la Geltrú i Solsona, les Enramades d'Arbúcies i Sallent, les catifes de Corpus de Sitges i certes festes majors com les de Vilafranca del Penedès, Sitges, Gràcia (amb els guarniments de carrers), Olot (amb el seu Ball de Gegants, Cavallets i Cabeçuts), Solsona, Sant Feliu de Pallerols (amb el seu ball de Cavallets, Gegants i Mulassa), l'Arboç (amb la Carretillada del Ball de Diables), Reus (amb la seva Tronada), Valls (amb la seva diada castellera), l'Ou Com Balla per Corpus a Barcelona..., entre algunes altres, acabaven de completar un mosaic força divers i ple d'especificitats. Algunes d'aquestes festes serviren, doncs, com a "fonts d'inspiració" per una sèrie de jovent inquiet que sortia de la seva població i anava a viure aquestes festes. Moltes vegades aquesta vivència provocava que sorgissin certes iniciatives festives a d'altres ciutats i poblacions. I aquest és, precisament, un dels factors importants per entendre i analitzar què va passar fa més de 40 anys arreu del país.

La nòmina de grups de jovent de l'època anava derivant cap a la formació de comissions de festes majors, grups d'animació, titellaires, colles de diables, dracs i bestiari divers, gegants...Les festes històriques i antigues, les festes que s'havien mantingut amb més continuïtat en el temps, serviren com a punt d'inici per altres festes noves, tant inventades com recuperades, repropoades o reinventades.

Els balls de diables, per exemple, eren força escadussers, com els dracs. De gegants ja n'hi havia uns quants més, i els nous grups de grallers tot just començaven a aprendre a tocar l'instrument gràcies a alguns vells grallers. En Quirze Perich, per exemple, es convertí quasi bé en llegenda viva com a flabiolaire històric que havia acompanyat gegants com els de Mataró.

A les comarques del Penedès i Garraf s'arreceraven molts dels balls de diables històrics, com els de l'Arboç, Vilanova, Sitges, Ribes, Vilafranca, Sant Quintí de Mediona i el Vendrell, només a les Borges del Camp i Reus mantenien un cert tipus de ball de diables amb un model molt específic del Baix Camp.

De dracs n'hi havia a Vilafranca, la Bisbal d'Empordà, Olot, Solsona, Vilanova i la Geltrú, Sitges, Sant Pere de Ribes i Sant Quintí de Mediona, a Lleida tenien "lo Marraco", i com a bestiari destacaven les guites, l'àliga i els cavallets de Berga, el bou, mulassa, àliga i els cavallets de Solsona, els cavallets d'Olot i Sant Feliu de Pallerols, les mulasses de Vilanova i la Geltrú, Reus i Sant Feliu de Pallerols, les àligues de Valls, Vilafranca del Penedès, Girona, la Bisbal d'Empordà i Olot, les Cotonines de Vilafranca, el pollastre i el conill d'Olot, les cuques feres de Tortosa... Aquest era el panorama.

A part d'aquestes festes que abans hem enumerat i d'aquestes figures festives que sortien, el model més o menys "comú" de festa major que s'havia instaurat arreu del territori era el dels balls amb la típica orquestra, la cercavila amb gegants, alguns envelats, el castell de focs (qui el podia pagar), sardanes, la fira d'atraccions, algun festival infantil, certes activitats esportives...i poca cosa més. El disc "Festa Major" de la Trinca d'inicis dels anys 70 ja és representatiu de la seqüència genèrica d'una festa major qualsevol: el pregó, la passada, l'ofici solemne, el sermó, les sardanes, el concert, la processó, els gegants, el castell de focs, l'envelat, el ball de rams i el passi-ho bé com a comiat.

La publicació de certs llibres que començaven a tractar el tema de la festa, el treball de certes mestres a nivell pedagògic dins del corrent de la renovació pedagògica i de la nova escola catalana i de les monitores i monitors de certs esplais, casals d'estiu i colònies, anava

en consonància amb les activitats que començaven a generar certs animadors infantils com Xesco Boix o els nombrosos col·lectius de titellaires i grups d'animació que sorgiren arreu del país durant els anys 70 i inicis dels 80. En aquest sentit, també cal destacar la tasca que començaven a realitzar certes il·lustradores en el camp de la literatura infantil i juvenil. Pilarín Bayés, Fina Rifà, Marta Balaguer, Montserrat Ginesta..., entre d'altres, anaven de bracet amb tot aquest moviment. Sortiren també cançoners i reculls de contes i llegendes, un dels folkloristes que més es consultava era en Joan Amades amb tot el seu extens Costumari Català, obra de referència per l'època que servia també de font d'inspiració per tot aquell jovent que volia fer coses per la festa al carrer. Fins i tot, el pallasso Tortell Poltrona, que començava la seva activitat artística amb en Claret Papiol i la Montserrat Trias, va tenir també el seu contacte amb tot aquest nou moviment dels grups d'animació al carrer, just abans d'inciar-se en el seu camí del nou circ contemporani i el seu particular Circ Cric.

Ja només del mític Grup de Folk (1968), que havia aplegat gent molt diversa, sorgiren en Jaume Arnella, Xesco Boix o en Jordi Pujol i Cortès. El primer ja va començar a destacar per ser un dels pocs romancers contemporanis dels Països Catalans i que durant els anys 70 conreà la gralla com a instrument tradicional i popular per rel·lançar i revaloritzar; Xesco Boix que es va fer un fart d'anar amunt i avall, caminant o amb bicicleta, sempre amb la guitarra penjada i cantant cançons, explicant contes, endevinalles...d'arrel popular, velles o noves, cuidant el llenguatge, reivindicant el català com a matriu i punt de partida pel coneixement d'altres tantes llengües del món, amb les seves varietats i riquesa, una línia de treball de la cançó i animació infantils que també seguiren els grups Ara va de Bo, Els Cinc Dits d'una Mà, l'Àngel Daban...i tants d'altres; i en Jordi Pujol i Cortès que, amb la Joana Clusellas, van fundar el col·lectiu de titellaires Marduix, un grup que especialment bevia de les fonts de la cultura popular per recrear certes llegendes i històries en obra contemporània de titelles.

El llenguatge teatral dels titelles també es va revolucionar durant els anys 70. Com ja hem apuntat anteriorment, el moviment de la renovació pedagògica va anar de bracet de la renovació dels titelles, amb noves companyies de joves titellaires que redescobriren aquest llenguatge ancestral i el posaven al servei d'allò artístic, sensorial, imaginari i creatiu. Neixia, doncs, el nou llenguatge contemporani dels titelles, putxinel·lis, marionetes, ninots...amb grups com la Claca, l'Estaquirot, Garibaldis, Marduix, Badabadoc, l'Estenedor, l'Espantall, Ull de Vidre, la Fanfarra, Naip, Babi, la Bombeta, Baliga-Balaga, la Serpentina, Dits i Ninots, Caps de Cartró, els Capsots...Els festivals internacionals de titelles que començaren a Barcelona a

partir de 1973 ajudaren a potenciar i visualitzar tot aquest nou moviment. En aquest sentit, durant aquella primer època era molt normal que el concepte dels titelles fos molt més ampli, abarcant els ninots mòbils i itinerants, els capgrossos, certs gegants de nova creació, cercaviles de titelles, cuques i dracs de roba...El treball que realitzaren alguns d'aquells titellaires de l'època també contemplava certs aspectes de les festes, contes, rondalles i cançons populars. Claca, l'Estaquirot, Marduix, Babi i Naip van construir també algunes figures com gegants i dracs per les festes populars. És durant cap a mitjans i finals dels anys 70 que la plaça del Pi de Barcelona es converteix en un dels punts d'actuació de titellaires ambulants. Grups com els Farsants, els Sapastres, la Capsa Màgica...combinen diferents disciplines en el camp de l'animació infantil.

Comediants va ser la companyia pionera en començar una nova manera de realitzar teatre al carrer. Començaren el 1971, però el seu esclat es va començar a donar entre finals dels anys 70 i la dècada dels anys 80. Moltes de les festes majors d'aquesta època van cridar a Comediants per a que omplissin de festa, teatre, acció i participació els seus carrers i places. Els paràmetres d'allò parateatral es van obrir de bat a bat. Qualsevol material festiu, qualsevol figura d'un capgròs sortit del taller de "El Ingenio", qualsevol figura d'un gegant, d'un drac, d'un cavallet...servia per crear o recrear alguna història, una llegenda pel carrer, utilitzant l'espai públic com a escena, reivindicant l'espai públic com a indret col·lectiu de participació directa i vivència cultural, festiva i artística. Ja no era, doncs, només passejar uns gegants pel carrer i que la gent els veiés passar i prou, era convertir aquells gegants en protagonistes d'alguna cosa que passava, d'alguna història que es volia explicar i d'alguna acció on el públic participés activament, embolcallant-lo.

Els capgrossos utilitzats per Comediants esdevenien personatges parateatral, els gegants Matamosques, la Ben Plantada, els gegantons...es convertirien en figures satíriques, que s'inspiraven en els gegants històrics i tradicionals de sempre però donant-li la volta a allò que solien representar. Per una banda teníem tota la nòmina de gegants grossos, com els d'Olot, Berga, Solsona, Vilanova i la Geltrú, Mataró, el Sitges, Vilafranca, Pi de Barcelona, Terrassa, Reus, Tarragona..., uns gegants i gegantes històrics que ja tenien un fort simbolisme i arrelament entre les diferents poblacions, és a dir, tot un símbol festiu, artístic i cultural, tot i que moltes vegades els ajuntaments de torn no havien estat realment conscients d'això. Si ens fixem, per exemple, amb els gegants de la porra d'Olot, Berga, Solsona i Vilanova i mirem el gegant Matamosques de Comediants, veurem que aquest últim s'hi inspira però els transgredeix, agafa allò que li interessa, però ho reconverteix en allò nou que vol explicar. És un gegant que té bigoti, sota del qual s'escapa un somriure

sorneguer. En comptes de portar un casc de guerrer, duu un embut al cap, element que també solia utilitzar en Tortell Poltrona per enfotre's del poder. I la porra com a arma ancestral dels gegants històrics la substitueix per un matamosques casolà, d'aquí el seu nom. Sí que és un gegant que ensenya els seus braços grossos i musculosos, però en el fons és una caricatura satírica d'allò contrari que volien representar els antics gegants ferrenys. La seva companya, la geganta "la Ben Plantada", va tota arriada i vestida d'època, opulència per tot arreu, amb grossos vestits i barret ple de plomalls, segurament satiritzant les dames arriades d'època que feien ostentació del seu poder i riquesa. Aquest parell de gegants de Comediants són de finals dels anys 70, però ja a mitjans d'aquella dècada ja passejaven per cercaviles als pobles del Maresme, acompanyats de la incipient Companyia Elèctrica Dharma, un gegant-titella que representava un rei de la broma que, envoltat de varis capgrossos, va pujar dalt l'escenari del primer Canet Rock el 1975, just a trenc d'alba. En aquest sentit, el Carnaval de Solsona, que es recuperava a partir de 1971, va agafar aquest filó de reinvençió al servei de la sàtira festiva envers allò més oficial i seriós. Així sorgiren, de la mà i genialitat de l'artista Manel Casserras, totes les figures del Carnaval solsoní, on, per exemple, els gegants de la Festa Major eren caricaturitzats amb unes noves figures de broma i, sobretot, la creació del primer Gegant Boig el 1978, una sàtira directa a la figura d'un rei tronat, que mig li cau la corona enllaunada, panxut i geperut, amb una porra de drap i un mussol com escut. Això sí, els seus braços mòbils permeten l'encantador joc de donar clatellades a la concurrència que l'envolta i el segueix pels carrers. Una autèntica nova joguina festiva al servei de la nova festa popular. En aquesta mateixa línia irònica i satírica, els titellaires de Marduix crearen els gegantets "més petits del món", unes figures del tipus titelles de tija, que els feien funcionar tant en les seves obres com en cercaviles pels carrers. El petit gegant és un rei que, en comptes d'un ceptre, porta un plomall per treure la pols, i ella és una princesa.

La nòmina d'alguns nous gegants creats per grups d'animació o titellaires de l'època anaven en la línia de renovar la seva funcionalitat i simbolisme. Així doncs, el taller de Can Boter de Tiana va crear el seu gegant llenyataire, substituint la típica porra o destrat dels gegants guerrers per una destrat d'anar a fer llenya; el grup d'animació Planxet i Sia, sorgit arrel de l'espectacle d'animació infantil d'Ara Va d'Estaquirot (entre els grups Ara Va de Bo i els titellaires de l'Estaquirot) passejaren per arreu del país els seus gegants de roba, un senyor amb gros bigoti i barret de copa, i una senyora vestida de forma estrofolària, que tenien els braços mòbils i que, per tant, agafaven tot aquest dinamisme dels titelles. Uns gegants que, fins i tot, havien aparegut en certes ocasions acompanyant a la Trinca quan es cantava "Festa Major" i "El Gegant del Pi". Els dels

putxinel·lis Claca (Joan Baixas i Teresa Calafell) crearen tot de ninots mòbils per espectacles de carrer, construïren els primers gegants de Sant Esteve de Palautordera (que després Marduix també va construir de nou) i, fins i tot, treballaren conjuntament amb l'artista Joan Miró per crear tot de ninots mironians per l'espectacle teatral "Mori el Merma" (1978). Els titellaires de Babi construïren els gegants de Sant Medir, al barri de la Bordeta de Barcelona, i els titelles Naip també passejaven els seus ninots-titelles pels carrers. El grup d'animació Picatrons també disposava d'uns gegants-titella força divertits: un senyor amb barret, bigoti, cigar i americana, i un lladre amb vestit a ratlles de presó. Totes aquestes figures tenien els braços mòbils, una característica d'aquella època de reformulació d'aquest tipus de figures. En un primer moment havien aparegut com a marionetes gegants que podien moure els llargs braços i grosses mans mitjançant pals de fusta manipulats des de l'exterior, i anaren passant a tenir els braços mòbils i deixats anar sense més. I retornant al tema de la sàtira vers el poder, en aquest cas vers la reialesa, el grup d'animació Setrill creà la seva particular parella de gegants: el Rei de Bastos i la Puta d'Oros, tota una premonició.

Retornant al fil de la recuperació o redescobriment del cançoner popular, una línia de treball seguida tant per moltes escoles, com també per esplais i colònies, els mateixos Comediants anaren a buscar en la senzilla i màgica cançó del Sol Solet la inspiració per crear una de les seves icones més conegudes. El Sol Solet de Comediants és una mena de gegant-titella, molt mòbil i colorista, que va ser el pal de paller de tot un espectacle itinerant arreu del país. Fins i tot, provocà l'edició d'un llibre-objecte que condensava tot aquell univers de Comediants entorn la figura mediterrània i universal del Sol. Al seu torn, l'altra cançó popular de la Lluna i la pruna, donà forma a la figura de la Lluna de Comediants, amb la mateixa funcionalitat mòbil que el Sol Solet. L'espectacle del Sol Solet ja barrejava sàviament festa popular, amb música, ombres xineses, titelles, contes i cançons, circ..., tot l'imaginari posat al servei de l'expressió artística i teatral. A Castellar del Vallès també van construir uns gegants que representaven el Sol i la Lluna, en aquest cas eren uns gegants rígids, sense la gran mobilitat de les figures de Comediants, però igualment inspirant-se en l'astronomia.

I és que les cançons populars, com els contes i les llegendes, estaven a l'ordre de dia de tot aquest moviment col·lectiu que aplegava mestres, animadors infantils, monitores, pedagogs, il·lustradores, artistes, folkloristes, grups d'animació, grups de jovent...d'arreu del país. Per tant no és d'estranyar que algunes de les figures festives sorgides durant els anys 70 i els inicis dels 80, s'inspiressin en tot aquest imaginari popular. La cançó i el conte del Gegant del Pi, com el Patufet, el Plou i Fa Sol que les bruixes es pentinen, sant Jordi, el

drac i la princesa, el cargol treu banya, o els ja esmentats Sol Solet i la Lluna i la pruna..., entre tants d'altres, conformaven tot un univers propi molt suggestiu, evocador i inspirador, una olla barrejada perfecte per treure'n profit a nivell de festa al carrer, espectacle parateatral, obra de titelles o animació infantil.

La iconografia del típic gegant del Pi solia sempre coincidir en un home molt alt i vestit de pagès català, amb barretina vermella, armilla negra, camisa blanca, faixa vermella, pantalons foscos i espadenyes, que brandava un gros pi que solia tragar damunt les seves grosses espatlles. La mateixa iconografia que van seguir alguns dels gegants construïts durant els anys 70 i 80, com els de Sant Esteve de Palautordera, Begues, Llinars del Vallès...

Per una altra banda, el drac-guita de Comediants s'inspira en les guites de la Patum, tenint un llarg i mòbil coll, però incorpora el cap, les ales i la cua dels dracs mediterranis, tot i que el seu cos, fet de roba esfilagarsada i colorista, agafa tot el moviment i dinamisme dels dracs orientals. Una altra figura de barreja i confluència al servei de la reinvençió. Però no va ser pas el primer drac de roba, ja a partir dels anys 1976 i 1977 sorgiren les primeres figures d'aquesta tipologia a partir dels titellaires de Marduix i el grup d'animació "El Drac". Tenien el cap rígid i el cos de roba verda, amb un coll llarg i mòbil, unes figures de gran dinamisme al servei de l'animació i la participació al carrer. Els grups d'animació Setrill, Picatrons, Gralla, Gresca Fresca, l'Embruix...també disposaren de dracs de roba per animar les seves cercaviles. Tal com passava amb els gegants, els quals van ser reinventats o recreats segons les noves necessitats dels nous grups d'animació i de teatre al carrer, els nous dracs de roba sorgiren com una alenada d'aire fresc, que es complementava amb els antics i rígids dracs tradicionals que s'havien conservat fins als 70. Els primers correfocs de la Mercè aplegaren aquestes dues tipologies en un mateix acte col·lectiu i multitudinari.

Una altra figura festiva, sorgida de contes i rondalles, era la cuca fera. Fins i tot, cap inicis dels anys 80, existí un programa infantil en català a TVE que prenia el nom "Cuca Fera", on apareixien contes, titelles, ombres xineses...Cuques i cuques feres començaren a proliferar per arreu. Era una mena de figura molt participativa, ja que el seu llarg cos de roba permetia que la portessin un bon nombre de persones a l'hora, relativament fàcil de construir i una figura simpàtica, tot i que també podia mostrar la seva ferotgia llençant foc o amb unes formes monstruoses. La cuca de Cardedeu, estrenada el 1976, va ser una de les més conegudes i una de les figures que voltà més per arreu del país. La Patufa de Llinars, la cuca i la marieta de Sant Celoni (del grup d'animació Cumatrenbumsa), les cuques de Vilanova i la Geltrú, Copons, Salomó, Castellbisbal i la cuca fera de

Begues poden ser alguns dels exemples d'aquesta tipologia de figures, tot i que cadascuna tenia les seves especificitats.

Tant les festes de la Mercè de Barcelona dels anys 1977, 1978, 1979 i 1980, com les Tamborinades, a partir dels anys 1977 i 1978, foren festes que aplegaren la participació de molts dels grups d'animació i cercaviles existents aleshores, com els Planxet i Sia, El Drac, Picatrons, Setrill, Marduix, Titelles Naip, Col·lectiu d'Animació, Can Boter, Immamarramon, Cumatrenbumsa, Pa de Ral, Rafel Sala i Jaume Arnella, la cuca de Cardedeu... També, Comediants, en l'àmbit del teatre al carrer, posaren cullerada i foren cridats a fer de mestres de cerimònies del primer Correfoc de la Mercè de Barcelona el 1980 o les primeres Fires de Teatre al Carrer de Tàrraga (a partir de 1981), venint de l'antecedent de la Primavera al Tinell de Barcelona durant l'abril de 1980. Comediants, com ja hem anat veient anteriorment, venia amb tota la motxilla carregada d'experiències diverses en el camp del teatre al carrer, fins i tot inaugurant carnivals de renom com els de Venècia. Totes aquestes noves experiències les aportava a les festes majors d'aquí, iniciant una nova manera de fer, una nova festa. Però al mateix temps que havien agafat components de la Patum o certs aspectes del teatre al carrer d'Itàlia, la seva participació a nous actes festius, com el mateix Correfoc de la Mercè, també els aportava nous factors on inspirar-se i, d'aquesta manera, Comediants esdevenia un grup clau que funcionava com a corretja de transmissió i retroalimentava l'experimentació d'una nova manera de festa i teatre al carrer mitjançant les seves experiències i visions d'aquí i d'allà. En aquest sentit, és simptomàtic com, per exemple, la participació de Comediants al primer Correfoc de la Mercè els aporta una sèrie d'informació i punts d'inspiració sobre els balls de diables històrics i tradicionals com els de Vilanova i l'Arboç, que Comediants aprofiten pel seu futur espectacle "Dimonis" que estrenaren el 1981. Fixem-nos, però, que Comediants capta allò que li interessa i després ho cuina i reformula amb el seu estil, aportant una nova manera de fer les coses. Al mateix temps, moltes noves colles de diables o grups d'animació, que sorgiren a partir dels anys 80, van emmirallar-se amb l'estil i manera de fer de Comediants.

Un nucli de persones format per l'artista Joan Miró, el poeta Joan Brossa, el crític de teatre, historiador i assagista Xavier Fàbregas, el fotògraf Jordi Gumí i el taller d'imatgeria popular "El Ingenio", conformaven una mena de xarxa que anava acompanyant tot aquest nou moviment festiu i cultural que hem anat explicant. L'interès de Joan Miró per certes arts populars com els titelles provocà la seva col·laboració directa amb en Joan Baixas i Teresa de Calafell de Claca, pintant i esquitxant amb els seus propis colors i estil tots els ninots de l'espectacle "Mori el Merma", però també trobem en Joan Miró i en Joan Brossa recolzant el Circ Cric d'en Tortell Poltrona i la Montserrat

Trias a partir de 1981. El taller de "El Ingenio", Joan Brossa (que solia sovintejar aquest establiment del carrer Rauric de Barcelona) i Comediants organitzaren l'exposició i espectacles de la Primavera al Tinell de Barcelona el 1980. I la primera Fira de Teatre, Trifulques i Xim Xim al Carrer de Tàrrega (1981) va ser organitzada per Comediants i la complicitat d'en Xavier Fàbregas i el mateix Joan Brossa, dues persones interessades en tot allò parateatral. El fotògraf Jordi Gumí va recórrer per tot el país fotografiant paisatges, elements arquitectònics, festes populars...per omplir la part gràfica dels múltiples llibres que s'anaven publicant aleshores sobre Catalunya. El binomi Xavier Fàbregas, com a escriptor, i Jordi Gumí, com a fotògraf, proporcionà llibres de referència com: "Tradicions, mites i creences dels catalans. La pervivència de la Catalunya ancestral" (1979), "El llibre de les bèsties. Zoologia fantàstica catalana" (1983) i "Viaje a la Catalunya Fantàstica" (1983-1984).

El 1978 es va realitzar una exposició sobre els globus o bombes de paper a la Fundació Miró. "El Ingenio" o la casa Forès solien tenir aquests articles festius que ens havien quedat de les festes majors d'anys enrere i que cap a finals dels anys 70 i inicis dels 80 es revaloritzen i els tornem a veure enlairar en festes majors i actes com els primers correfocs de Barcelona o les primeres Fires de Teatre al Carrer de Tàrrega. Fins que van acabar prohibits.

Un dels altres aspectes que cal tenir en compte és la proliferació de les xanques com a eina d'animació a partir de la dècada dels anys 70. La gran majoria de grups d'animació de l'època utilitzen les xanques en les seves cercaviles, accions i espectacles. La figura del xanquer esdevé una icona de la nova festa al carrer, les seves accions i moviments donen molt de joc, tant per petits com per grans. Els infants podien passar per sota les altíssimes comes i les veïnes o veïns que s'ho miraven des de la finestra podien tenir la visita inesperada del xanquer que els hi deia "hola, què tal...", reforçant aquest nou paper dels personatges de cercavila que interactuen amb la gent per fer-la directament participant de la cercavila i no només espectadora. Per tant, les xanques eren una peça més d'aquest nou engranatge de les cercaviles dels grups d'animació formades per dracs i gegants de roba, capgrossos, cavallets, música de carrer, pirotècnia, personatges de l'imaginari fantàstic d'arrel popular, com dimonis, bruixes, bruixots, follets...

Els primers nous grups d'animació i cercaviles s'escampaven arreu del territori: els "Artristras" a la Garriga, "Setrill" a Manresa, "Planxet i Sia", "Picatrons", "El Drac", "Pam i Pipa" i el "Col·lectiu d'Animació" a Barcelona, els "Barrila" i "El Tramvia" a Mataró, "Plou i fa Sol" i "Mitjanota" a la Bisbal d'Empordà, "Cumatrenbumsa" a Sant Celoni, "Tripijoc" a Girona, la "Fura dels Baus" a Moià, "l'Embruix" al Morell,

"Can Boter" a Tiana, "Taronjada Natural" a Reus, "Gralla" i "Bolic Bullanga" a Igualada, "La Matraca" a Cervera, "Gresca Fresca" a Capellades, "Escudella Barrejada" i "Bufaforats" i "All i Oli" a Valls..., "La Mulassa" a Santa Coloma de Farners, entre tants d'altres.

El taller arquitectònic de Can Boter, a Tiana, va ser un indret de creació que barrejava el món de les cercaviles i festes populars amb el circ i el teatre al carrer. Tot el món artístic dels personatges i contes de la Lola Anglada van inspirar Can Boter en la seva creació de figures per les seves cercaviles i espectacles de carrer.

Com també la Companyia Elèctrica Dharma s'ha anat inspirant en certs aspectes de les festes populars per compondre alguns dels seus temes musicals. Ja el 1976 publicaven el seu disc "L'Ou Com Balla", com a testimoni de tots els moments de festa al carrer i cercaviles durant l'estiu de 1975 amb Comediants, el disc "Tramuntana" amb temes d'arrel popular com el Tiru-tiru-ritu, la moixeranga del diable, les bruixes del Maresme, els focs de sant Joan..., el disc "Catalluna" (1983) amb els "Salts i Danses de la Patum" versionades per la Dharma o el disc "No Volem Ser" (1986) on apareix el tema "Correfoc", que conjumina la melodia de la popular cançó de "Visca la claror del foc..." (utilitzada en molts focs de camp d'esplais i colònies) i l'energia dels nous correfocs que s'estaven escampant arreu del país. En aquest sentit, algunes de les noves cançons creades per la Dharma, com la "Presó del rei de França", són encara utilitzades dins del repertori de molts grups de grallers per les cercaviles, fins i tot, el Camell de Molins de Rei (1981) utilitza aquest tema musical com a himne en el moment de la seva aparició a la plaça.

Anteriorment hem apuntat el paper que jugaren certes il·lustradores catalanes en tot aquest nou moviment de festa i cultura que eclosionà fa més de 40 anys. Doncs bé, el conte "El globus de paper" (1966) il·lustrat per Fina Rifà, els llibres "Festes populars de Catalunya" (1978) il·lustrat per Montserrat Ginesta i "Festes tradicionals de Catalunya" (1978) amb il·lustracions de Pilarín Bayés, o el conte "En Jaumet de les xanques" (1980) de Marta Balaguer, són exemples prou significatius de fins a quin cert punt el nou interès per les festes populars, la literatura i la vessant artística estaven entrelaçades. La mateixa Marta Balaguer va ser la que pintà els plafons de fusta del teatre ambulànt "Tutilimundi" dels titellaires de l'Estaquirot, que s'estrenà el 1981. Els de l'Estaquirot i la Marta Balaguer ja es coneixien d'abans, mitjançant el grup d'animació Planxet i Sia, que també aplegava gent com l'Ester Prim (que posteriorment també treballà el tema dels titelles) o l'Agnès Trias, la qual, conjuntament amb en Xavier Jansana i el Bienve Moya, formaren el nucli de la comissió dels primers correfocs de les festes de la Mercè de Barcelona.

Entre els anys 70 i els anys 80 del segle XX es van originar i crear una sèrie de noves figures de la festa que van ser fruit d'aquells moments específics que es vivien. Ja hem apuntat anteriorment els casos dels dracs de roba i de les cuques, com a clars exponents d'una nova manera de fer. Veníem dels pocs dracs antics conservats o recuperats, que seguien unes estructures i materials rígids, per tant els convertien en unes baluernes amb moviments més limitats. Quan van sorgir els dracs de roba, va canviar el paradigma, tot un conjunt de nous dracs molt mòbils i participatius, construïts pels grups d'animació d'aquella època, uns grups formats per joves que portaven a sobre, i funcionaven, amb aquella estètica hippie, pròpia d'aquells anys, amb mocadors de seda, armilles, cabells llargs, camises o bruses amples, cistells, bosses de roba..., tot plegat lligava amb aquestes noves figures, que estaven entre el drac i la guita, entre el titella i el drac, entre el drac i la cuca, que tenien una certa estètica de fira medieval, de titellaires i firaires ambulants. Clars exemples d'aquesta tipologia eren els dracs de roba dels grups Marduix, El Drac, Setrill, Comediants, Gralla, Gresca Fresca, la Matraca, l'Embruix, Trambia, Escudella Barrejada, Picatrons...i tants altres. Alguns grups d'animació també tenien les seves pròpies cuques o cuques feres per animar les cercaviles i provocar la participació de la gent, com les de Cumatrenbumsa, Immamarramon, la Matraca, Fura dels Baus...D'altres tipologies de bestiari d'animació s'inventaven a partir de la imaginació o reformulació dels mateixos grups d'animació, que aleshores eren una font inesgotable per la renovació de la festa al carrer. Alguns d'ells utilitzaven els típics cavallets, adquirits a tallers d'imatgeria com "El Ingenio" o bé construïts per ells mateixos, com els casos de Gralla o Bolic-Bullanga, aquest últim amb la particularitat que, seguint la tipologia dels cavallets, crearen un parell de galls bojós molt simpàtics i coloristes. Els de Can Boter crearen una mena de cercavila-circ amb tot de personatges sorgits dels contes de la Lola Anglada, com el llargandaix o el conill, però també passejaven un camell. Taronjada Natural havia construït una figura vertical amb cap de cabra, origen de la cabra de Reus, els del grup "La Mulassa" tenien una guita i el grup "El Drac" una mena d'ocellot. Figures híbrides que barrejaven l'estructura d'un gegant, però que tenien elements mòbils i, fins i tot, figuracions barrejades de bestiari, podrien ser els personatges creats per Setrill, que simbolitzaven els vents.

Pel que fa als gegants, com una mica ja hem apuntat abans, els grups d'animació i certs titellaires renovaren també la seva morfologia, estètica i funció. Ja no es tractava només de passejar unes figures altes pel carrer, sinó que aquestes interactuessin amb el públic o, almenys, adoptessin figuracions, formes i moviments diferents. La mobilitat, en aquest sentit, és primordial en aquestes noves figures. Els de Putxinell·lis Claca ja van construir a inicis dels

anys 70 els primers gegants de Sant Esteve de Palautordera, que tenien els braços mòbils gràcies a uns llargs pals de fusta que eren moguts per dues persones des de l'exterior de la figura. Aquest mateix sistema també és el que adoptaren els gegants de roba de Planxet i Sia en els seus inicis o els enormes titelles ambulants del Taller de Marionetes (Pepe Otal). Uns gegants-titelles de braços mòbils, aquests accionats des de dins la figura, que també els podem trobar en el Sol Solet, la Lluna i el gegant rei de Comediants, els personatges dels vents de Setrill o en els titelles de la Matraca de Cervera. Una variant, que es va fer molt extensa, són els gegants amb els braços mòbils caiguts que, quan la figura giravolta, aleshores agafen moviment. El cas paradigmàtic del gegant Boig del Carnaval de Solsona (1978), que ja hem explicat, potser és el més conegut, però durant aquella època sorgiren més gegants amb aquesta tipologia. Els de Planxet i Sia s'hi convertiren i també ja es crearen així els de Sant Medir de Barcelona (realitzats pels titellaires Babi), els nous gegants de Sant Esteve de Palautordera (construïts pels titellaires de Marduix), els de Taronjada Natural, Picatrons...Altres figures de gegants eren més particulars, com el cas del gegant del grup d'animació Barrila de Mataró, que podia esdevenir un petit teatrí de titelles ambulant des de la seva panxa quan el gegant parava enmig del carrer. Estrictament eren titelles-ninots de carrer les figures del grup de titellaires Naip i els gegantets "més petits del món" de Marduix.

Per una altra banda tenim d'altres noves figures de la festa, sorgides durant aquells anys, que per la seva singularitat es diferencien de les altres. La Cuca Fera bellugadissa que era el fil conductor i donava nom al programa infantil en català de TVE, era accionada pels titellaires de la Fanfarra. Els de Claca reinventaren i construïren una grossa Carassa, una figura-autòmat de durada efímera, que es col·locà a la façana gòtica de la Casa de la Ciutat de Barcelona durant les festes de Nadal de 1980, recordant aquelles velles carasses de sota els orgues de les esglésies que llençaven caramels antigament. El mateix va passar a Vilanova i la Geltrú, de la confluència de Bienve Moya i els titellaires de l'Estaquirot va sorgir la Carassa del Moro Manani (1979), que es col·locava al pati de l'ajuntament durant les festes de Nadal i amb la mateixa funció, fins i tot amb una obreta de titelles prèvia que servia per explicar el conte del Moro Manani i en Maginet als infants, un conte que, per cert, uns anys més tard es va publicar amb les il·lustracions de Marta Balaguer. Una altra figura particular va ser el drac de Barcelona (1982) construït per Claca amb materials de reciclatge, una figura innovadora tant per la seva morfologia com pels seus materials (llauna sobretot), que anava sobre rodes i que llençava foc, per així sortir als primers correfocs de la Mercè. La Comparsa "Visca Picasso" (1981), creada per l'artista Joan Guillén, és un altre cas paradigmàtic de la creació de figures per

la festa al carrer durant aquella època. Tota una sèrie de personatges sorgits de les pintures del reconegut Picasso que prenen vida al carrer en forma de capgròs, gegant, titella..., clar exemple de la barreja entre art, cultura, festa, titelles, circ, teatre al carrer, música, gestualitat, moviment, dansa...La reinvençió de les formes, dels símbols, dels personatges i de les figuracions de la festa popular.

La figura del Mamut de Sant Vicenç dels Horts (1982), una mena de drac articulats sobre unes rodes de bicicleta, barrejava les noves concepcions de construcció i una nova manera de funcionar pels carrers.

L'època de finals dels anys 70 i inicis dels 80 del segle XX també es va caracteritzar per la creació de bèsties "per córrer", unes noves figures de festa que, inspirant-se en contalles o llegendes populars, es reinventaven per la nova festa més participativa i col·lectiva. Així doncs, la seva dinàmica era molt més transgressora, més adequada als nous temps. No eren bèsties estàtiques o cerimonials, tot al contrari, eren animals fantàstics per córrer i fer anar a tothom de corcoll. Uns clars exemples d'aquesta tipologia podrien ser la Cuca de Castellbisbal, la Momerota de Mataró (totes dues de 1979), la Cabra de Reus (1980), el Camell de Molins de Rei (1981) o el Bou teler de Manresa (1983). La Cuca de Castellbisbal simbolitzava el pas del diable, que va construir el pont de Martorell, pel seu terme, deixant la seva terra tenyida de vermell i els seus habitants anomenats popularment "potes roges"; la Cabra de Reus era una barreja entre la mobilitat dels colls llargs de les guites de Berga i la figura màgica de la cabra durant la nit de Sant Joan; el Camell de Molins esdevenia la figuració d'aquell antic animalot matusser i engrescat que irrompia els balls de la gent benestant durant els carnavals, "fer el camell" és fer el boig; i el Bou teler de Manresa sintetitza en una mateixa figura la tradició dels antics telers dels betaires de la indústria tèxtil de vora el riu Cardener, amb la tradició dels bous de foc pirotècnics. Podem notar, doncs, que certes figures eren més conceptuals que no pas formals, i que unien la idea d'allò que volien simbolitzar o representar amb el joc de córrer pels carrers, llençant foc a tort i a dret i perseguint a la concurrència, és a dir, fent participar a tothom i no deixant massa marge al pur espectador distant. Aquesta és, precisament, una de les claus importants per entendre tot aquest nou moviment de la festa contemporània. Si baixaves al carrer o a la plaça a veure una cercavila, per una banda o altra, potser sense adonar-te'n, t'hi senties integrada. Tant et podia venir un gegant pel darrere repartint clatellades, com un xanquer que et passava per sobre, un drac de roba bellugadís que et feia moure de lloc, una música encomanadissa que et feia moure els peus i ballar, una capgròs d'entre la gent o una bèstia que et feia córrer i provocava

que t'havies de moure de lloc si no volies rebre alguna espurna d'un coet.

Heribert Masana i Soler
Barcelona-Gener de 2020